

С.В. Ведернікова (Національна академія управління, м. Київ, Україна)
**ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОГО
МЕХАНІЗМУ ВЗАЄМОДІЇ БАНКІВСЬКОЇ СФЕРИ
З НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

У статті узагальнено теоретичні підходи до сутності кредитного процесу та створення механізму фінансово-кредитної взаємодії банківської сфери і підприємництва. Створено концептуальну модель механізму фінансово-кредитної взаємодії банківської сфери з національним господарством на засадах маркетингу, проведено аналіз складу його елементів та функціональних зв'язків.

Ключові слова: кредитний процес, механізм, фінансово-кредитна взаємодія, концептуальна модель, маркетингове забезпечення, функціональні зв'язки, елементи механізму.

Табл. 1. Рис. 1. Літ. 18.

С.В. Ведерникова (Национальная академия управления, г. Киев, Украина)
**ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФИНАНСОВО-КРЕДИТНОГО
МЕХАНИЗМА ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ БАНКОВСКОЙ СФЕРЫ
С НАЦИОНАЛЬНЫМ ХОЗЯЙСТВОМ**

В статье обобщены теоретические подходы к сущности кредитного процесса и создания механизма финансово-кредитного взаимодействия банковской сферы и предпринимательства. Создана концептуальная модель механизма финансово-кредитного взаимодействия банковской сферы с национальным хозяйством на принципах маркетинга, проведен анализ состава его элементов и функциональных связей.

Ключевые слова: кредитный процесс, механизм, финансово-кредитное взаимодействие, концептуальная модель, маркетинговое обеспечение, функциональные связи, элементы механизма.

S.V. Vedernikova (National Academy of Management, Kyiv, Ukraine)
**THEORETICAL BASIS FOR FINANCIAL-CREDIT MECHANISM
IN INTERACTION BETWEEN BANKS AND NATIONAL ECONOMY**

The article generalizes the theoretical approaches to the essence of credit process and creation of mechanism for the financial-credit interaction between banks and enterprises. The conceptual model of the mechanism for the financial-credit interaction between banks and national economy based on the principles of marketing is constructed, and the analysis of its elements and functional relations is carried out.

Keywords: credit process; mechanism; financial-credit interaction; conceptual model; marketing support; functional relations; elements of a mechanism.

Постановка проблеми. Діяльність національного господарства у ринкових умовах не може здійснюватися без періодичного використання у виробництві додаткового капіталу шляхом залучення різноманітних форм кредитного забезпечення. З іншого боку, фінансово-кредитна діяльність банку є основним джерелом його доходу.

Завдяки процесам кредитування виробництва відбувається стимулювання економічного зростання, забезпечується перелив капіталу в найбільш ефективні сфери господарської системи та життя суспільства, підвищується ефективність грошового обігу. Формування механізму фінансово-кредитної

взаємодії впорядковує процес взаємовідносин між банком та виробництвом з приводу обігу тимчасово вільних коштів та залучення до нього додаткового капіталу.

Аналіз останніх досліджень. У процесі виробництва оборотні фонди, придбані за власний і кредитний капітал, з виробничих запасів переходять у незавершене виробництво й готову продукцію, яка призначена для продажу, тобто стає товаром і реалізується споживачу. У процесі фінансово-кредитних відносин розміщення банком кредиту повинно врівноважувати потребу й пропозицію на кредитні ресурси за умови стабільної та доступної для позичальників відсоткової ставки. Як свідчать процеси, які нині відбуваються у сфері фінансово-кредитної взаємодії банків і виробництва, динаміка коливання відсоткової ставки є основним показником порушення меж кредиту. У той же час, макроекономічний рівень меж кредиту охоплює обсяг кредитних вкладень в економіку в цілому. Він формується під дією обсягів і темпів зростання ВВП, структури й рівня розвитку фінансової системи, стану державних фінансів, державної грошово-кредитної політики, розвитку ринкових відносин тощо. При цьому взаємодія банку-кредитора з підприємством-позичальником виникає навколо позиченої вартості, яка є об'єктом кредиту та передається в тимчасове розпорядження підприємства. Збереження позиченої вартості залежить від її ефективного використання підприємством. Значний вклад у дослідження питань взаємодії фінансово-кредитної системи та виробництва зробили такі вчені, як О.І. Лаврушин [1; 5; 11], Р.І. Тиркало [3], О.А. Кириченко [4], З.М. Васильченко [6], І.С. Гуцал [8], В.С. Стельмах [9], А.О. Єпіфанов [10], В.Д. Лагунін [12], М. Клейн [16], А. Монті [17], В. Пул [18].

Невирішені частини проблеми. Результати проведених пошукових досліджень свідчать про недостатність теоретичних і методологічних досліджень у теорії та практиці формування механізму фінансово-кредитної взаємодії, який упорядковує та підвищує ефективність кредитного процесу взаємодії в кожному конкретному випадку між комерційним банком і підприємством, зокрема на засадах маркетингу.

Метою дослідження є узагальнення теоретичних засад формування та побудова концептуальної моделі механізму фінансово-кредитної взаємодії між банківською системою та підприємством на засадах маркетингу.

Основні результати дослідження. За даними [4; 8; 13], особливості кредитних взаємовідносин банків з підприємствами, які відрізняють їх від інших економічних відносин, такі:

- підприємство, яке отримало кошти в кредит, реалізує право тимчасового використання кредитних коштів, тоді як об'єкт кредиту (кошти) залишається у власності банку;

- суб'єкти кредитних відносин можуть одночасно виконувати функції кредитора та позичальника;

- підприємство при отриманні кредиту зобов'язане надати банку гарантії повернення позики;

- повернення кредиту банку здійснюється підприємством, а у виняткових випадках — гарантом, якщо підприємство неспроможне повернути кошти, надані в кредит;

- термін повернення кредиту обумовлено кредитною угодою та залежить від особливостей кругообігу коштів у виробництві, ефективності діяльності підприємства та можливостей банку щодо терміну використання тимчасово вільних коштів, які є предметом кредитування;

- особливістю кредитних відносин є погодження інтересів банку та підприємства за користування кредитними ресурсами щодо конкретних параметрів позики, зокрема цільового призначення, терміну користування та величини кредитної ставки.

Механізм кредитування, за визначенням [12], склався історично на основі розмежування строків виробництва й реалізації продукції, сезонності виробничих і збутових періодів. Унаслідок цього тимчасово в одних підприємств вивільнюються кошти, а в інших виникає потреба в додаткових ресурсах для забезпечення безперервності виробничих процесів. Таким чином, на основі об'єктивних економічних процесів склалася система мобілізації тимчасово вільних коштів та їх спрямування на вирішення проблем тимчасової нестачі або потреб у додаткових коштах на розширення виробництва. Кредитний механізм у сучасному понятті [5; 18] діє на основі принципів кредитування та, крім того, включає кредитне планування та управління кредитом, умови й методи кредитування, способи їх кількісного регулювання та оцінювання.

Реалізація правових норм кредитного процесу при взаємодії банку та підприємства здійснюється на засадах їх матеріальної відповідальності за тимчасово позичену власність, яка обумовлена кредитною угодою й умовами виконання прийнятих зобов'язань. Крім того, кредитний процес вимагає економічної відособленості банку та підприємства як суб'єктів кредитних відносин і власників, які мають юридичну самостійність, діють на основі комерційного розрахунку за умови задоволення економічних інтересів банку та підприємства. При цьому захист майнових інтересів банку на випадок невиконання зобов'язань підприємством забезпечується у формах кредитів під заставу або фінансові гарантії.

Також доцільно зауважити, що позичковий капітал у банках є відокремленою специфічною формою виробничого капіталу, оскільки формується в процесі обігу продуктового, торговельного капіталу та заощаджень. Доцільно зауважити, що рух вартості у фінансово-кредитних відносинах між банком і підприємством визначається взаємодією кредитних коштів з іншими економічними категоріями на основі еквівалентного грошового обміну між відокремленими товаровиробниками. Згідно з [3; 11; 16], на завершальній стадії кредитної угоди завжди існує грошова форма вартості, незалежно від форм та умов кредитних угод.

Сучасною науковою думкою, викладеною в [8; 12; 15], визначено власності кредитного процесу, зокрема, комплексність, свобода вибору та рівноправність, добровільність, економічність, повага до прав сторін, взаємна вигода тощо.

Процес кредитної взаємодії між банком та підприємством в сучасних умовах підпорядкований певному механізму руху кредиту на макро- і мікро-економічному рівні, являючи собою динамічно змінюваний процес. Життєвий цикл кредиту починається на стадії формування кредитних ресурсів у

формі позичкового капіталу, проходить стадію розміщення залучених засобів і завершується поверненням кредиту й сплатою процентів. В умовах України роль кредитної діяльності обумовлена темпами інфляції. Кредитні операції є інструментом досягнення та стабілізації купівельної спроможності грошей, яка залежить від ефективності фінансово-кредитної діяльності банків.

З іншого боку, якісний механізм фінансово-кредитної взаємодії банку та підприємства, на нашу думку, неможливий без формування системи ефективного кредитного менеджменту, який завжди обумовлений наявністю актуальної й об'єктивної інформації про кредитоспроможність підприємства-позичальника та є превентивним заходом, який дозволяє оцінити ризики й ухвалити зважене рішення. Водночас упровадження системи кредитного менеджменту, згідно з [5; 18], повинно включати заходи з моніторингу потенційних підприємств-позичальників, їх бізнес-активності, а також контролю виданих банком кредитів за допомогою юридичних і фінансових процедур.

Крім того, у разі виникнення заборгованості з виплати відсотків або повернення кредиту банк повинен своєчасно задіяти процедури врегулювання ситуації, зокрема, шляхом реструктуризації, відстрочки платежу та рефінансування. Предметом договору кредиту є грошові кошти, які на умовах повернення й платності передаються у власність підприємству. Таким чином, зміст кредитних відносин визначається на рівні цивільного та банківського законодавства. У сучасній практиці розрізняють два види обороту коштів підприємств, а саме: відносно рівномірний і переважно нерівномірний, характеристика яких наведена в табл. 1.

Таблиця 1. Характеристика основних видів обороту коштів підприємств*

Вид обороту коштів	Характеристика виду обороту	Переважні галузі застосування
Відносно рівномірний	Для підприємств характерним є відсутність тривалого лагу між терміном надходження та терміном витрачання коштів.	Вид обороту коштів, пр властивий для підприємств металургійної, нафтової та вугільної промисловості.
Переважно нерівномірний	Для підприємств цієї групи характерною є наявність тривалого лагу між періодами надходження та витрачання коштів.	Вид обороту коштів, який властивий підприємствам лісової, легкої, харчової промисловості та для АПК.

* опрацьовано з урахуванням думок [1; 12].

З іншого боку, у сучасній банківській практиці застосовують два основних методи кредитування [11; 16]. Перший метод полягає в тому, що прийняття рішення з надання позики вирішується індивідуально для кожного конкретного підприємства. В обсягах короткострокових і середньострокових кредитів, виданих протягом 2008–2010 рр., частка таких позик підприємствам перевищила 75% [2; 14].

Другий метод кредитування (метод кредитної лінії [8; 17]) полягає у наданні комерційним банком підприємству позики в межах визначеного й узгодженого ліміту кредитування на конкретний період часу для покриття потреб у короткострокових зобов'язаннях. Отже, більшість комерційних кредитів надається підприємствам за індивідуальним підходом у межах визначеного й узгодженого ліміту кредитування на конкретний період часу, що визначає доцільність створення механізму фінансово-кредитної взаємодії банків та підприємництва на таких теоретичних підходах.

Необхідність механізму фінансово-кредитної взаємодії банків і підприємств у ринкових умовах обумовлена організацією й управлінням ресурсним забезпеченням на макроекономічному та мікроекономічному рівнях. Метою функціонування такого механізму є вплив через функції кредиту на діяльність підприємств як господарських суб'єктів економіки, який сприяє розширеному відтворенню. За участю механізму фінансово-кредитної взаємодії повинно забезпечуватися використання кредиту, реалізація функцій банків у процесі кредитування, формування взаємовигідних кредитних відносин.

Отже, суть механізму фінансово-кредитної взаємодії обумовлена змістом, функціями та місцем кредиту як самостійної економічної категорії, а також видами кредитних відносин, організаційною структурою банківської системи та її функціями з регулювання кредитних відносин.

Реалізація функцій кредиту відбувається в процесі кредитування підприємств. Процес кредитування складається зі стадій надання, використання та повернення позиченої вартості. Таким чином, механізм фінансово-кредитної взаємодії банку та підприємництва являє собою систему організаційно-економічних методів, на основі яких реалізується мета кредиту в суспільному відтворенні. Концептуальна модель такого механізму створена та подана на рис. 1.

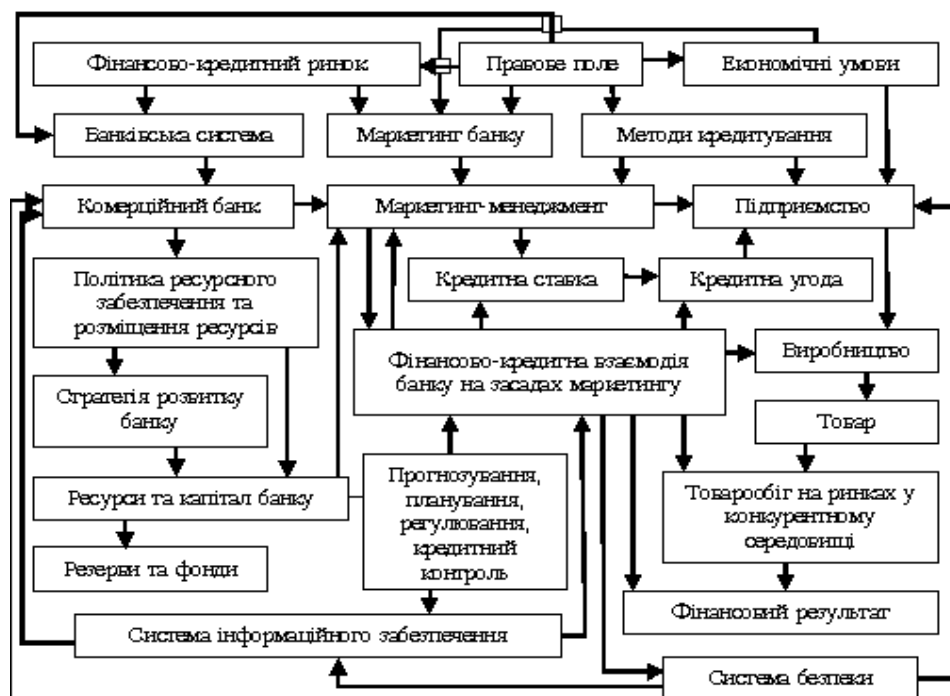

Рис. 1. Концептуальна модель і склад механізму фінансово-кредитної взаємодії на засадах маркетингу, авторська розробка

Склад механізму фінансово-кредитної взаємодії, показано на рис. 1, виявляє елементи, а структура – відображає взаємозв'язки, які забезпечують взаємодію та збереження основних властивостей при зовнішніх і внутрішніх

змінах. Урахування правових та економічних умов, в яких функціонує механізм фінансово-кредитної взаємодії, дозволяє виділити його головні елементи. Зокрема, такими елементами можна вважати суб'єкти кредитних відносин, тобто банк і підприємство. Банки в механізмі фінансово-кредитної взаємодії приводять у дію кредитний процес, здійснюють контроль і регулювання кредитних відносин відповідно до правових та економічних умов. В умовах ринку економічні відносини, які виникають між банками та підприємствами в процесі кредитування, визначаються кредитними угодами. При цьому взаємовідносини суб'єктів кредитних угод здійснюються на добровільній основі, яка ґрунтується на економічних інтересах сторін. Зокрема, вибір банком потенційних підприємств для кредитування підпорядкований кредитній політиці, яка виявляється в стратегії надання кредиту, враховуючи стан економіки країни та фінансове становище конкретного підприємства.

Доцільно зауважити, що спільність інтересів учасників фінансово-кредитної взаємодії, тобто підприємства та банку, досягається на основі конкурентного середовища, рівноправності та взаємної відповідальності [11; 13; 17]. Так, банки, встановлюючи відсоткову ставку за кредитом, виходять з того, що розмір плати за кредит повинен бути більшим, ніж відсотки, які сплачені за залучені ресурси. При цьому верхню межу відсоткової ставки банки встановлюють з урахування потреб і пропозиції на фінансово-кредитному ринку.

З іншого боку, для підприємств основною умовою сплати відсотків і повернення кредиту є конкурентоспроможність продукції, яку можна реалізувати з прибутком, необхідним для забезпечення внутрішніх потреб підприємства та сплати обов'язкових платежів і податків [1]. Формою реалізації спільних інтересів у фінансово-кредитних відносинах між банком і підприємством є кредитна угода, яка приводить у дію процес кредитування.

До особливостей договірних відносин у процесі кредитування, на думку авторки, доцільно віднести:

- по-перше, те, що відносини виникають між учасниками, які є юридично самостійними особами;
- по-друге, те, що учасники забезпечують майнову відповідальність один перед одним;
- по-третє, те, що взаємовідносини виникають між учасниками, які виявляють взаємний економічний інтерес до кредитного процесу.

Отже, кредитний договір є елементом механізму фінансово-кредитної взаємодії банку та підприємства.

Основним елементом механізму фінансово-кредитної взаємодії банку та підприємства доцільно вважати процес кредитування, який виявляє сутність кредиту та здійснюється на основі дотримання принципів кредитування учасниками кредитних взаємовідносин, за якими проходить надання, використання й повернення кредиту, а також визначаються умови кредитування, до яких доцільно віднести:

- правочинність і кредитоспроможність підприємства;
- достатність кредитних ресурсів банку;
- додаткові умови фінансово-кредитної взаємодії, які визначені кредитною угодою сторін;

- дотримання банком кредитної політики, а підприємством – кредитної дисципліни [11; 12; 16].

Доцільно також зауважити, що надання конкретного кредиту відбувається під конкретні цілі або об'єкти кредитування, які залежно від стадії обороту коштів поділяють на об'єкти процесу виробництва та об'єкти обігу [3; 12].

До елементів механізму фінансово-кредитної взаємодії можна віднести методи кредитування в частині способів організації кредитного процесу, який ґрунтується на способах участі кредиту в обороті коштів підприємства, тобто являє собою форму зв'язку між оборотом фондів і рухом кредитних коштів. Залежно від об'єктів і методів кредитування на практиці розрізняють конкретні види кредитів, які є необхідною ланкою організації кредитних відносин та одночасно – елементом механізму фінансово-кредитної взаємодії між банком і підприємством [3; 8; 12].

До особливого елементу механізму фінансово-кредитної взаємодії можна віднести кредитну ставку, тобто плату за використання кредитних коштів. В умовах ринкової системи господарювання сутність кредитної ставки, за визначенням [12], полягає в тому, що відсоток є платою за користування позиченим капіталом відповідно до ціни його придбання. При цьому між банком і підприємством щодо величини відсотка, строків і методів його сплати виникають економічні відносини.

До складу механізму фінансово-кредитної взаємодії поряд із процесом кредитування входять елементи прогнозування, планування та регулювання обсягу кредитних ресурсів, а також елемент кредитного контролю. Прогнозування обсягу кредитних ресурсів підпорядковано депозитно-кредитній політиці банку, яка також передбачає прогнозування структури й обсягу кредитного портфелю.

Кредитний контроль як складова механізму фінансово-кредитної взаємодії полягає в дотриманні принципів та умов кредитування між учасниками фінансово-кредитних відносин. За визначенням [16], у процесі кредитної взаємодії банки здійснюють попередній, поточний і кінцевий контроль за дотриманням кредитної дисципліни. При попередньому кредитному контролі банки проводять діагностику кредитоспроможності потенційних позичальників, здійснюють оцінку їхньої діяльності, заходів і проектів, в які передбачається розміщення кредитних ресурсів. Поточний кредитний контроль передбачає аналіз і нагляд за цільовим використанням наданих у використання кредитних ресурсів. Кінцевий кредитний контроль передбачає аналіз своєчасності та повноти надходження коштів у рахунок погашення кредиту й відсотків за користування позицією. При цьому регулювання кредитних відносин на рівні банку передбачає запобігання, протидію та регулювання кредитних ризиків.

Важливим елементом механізму фінансово-кредитної взаємодії банку та підприємства є маркетинг, який на рівні управління виявляється у функціях маркетингового менеджменту. На думку авторів [7; 8; 16], маркетинг як вид діяльності надає можливість банку забезпечити найбільший успіх в умовах ринкової економіки. При цьому його функції розвиваються через потребу формувати компонент управління взаємодією в кредитному процесі, об'єктом якої є зв'язки з підприємством-позичальником, а також відносинами із залу-

чення та розміщення кредитних ресурсів на основі повного врахування ринкових чинників. У цьому сенсі маркетинг надає можливість постійного професійного аналізу зовнішнього економічного середовища, в якому формується та розвивається кредитний процес, фінансово-кредитного ринку й діяльності підприємств-позичальників кредитних ресурсів. При цьому стратегія поведінки банку на ринку та реалізація елементів стратегії у взаємовідносинах з підприємством ґрунтується на результатах маркетингових досліджень.

З іншого боку, маркетинг є елементом, який формує внутрішню систему управління банком, орієнтуючи його діяльність на задоволення потреб і вимог підприємства з метою отримання максимальних прибутків. Маркетинг реалізує функцію внутрішнього зв'язку управління із задоволенням потреб потенційних вкладників і позичальників, реалізації нових форм конкурентних переваг на кредитному ринку, зміни структури кредитної пропозиції. Таким чином, маркетинг є усвідомленою та планомірною зміною пріоритетів в управлінні банком, які, у свою чергу, є результатом зміни внутрішніх і зовнішніх умов функціонування фінансово-кредитного процесу.

Висновки:

1. Установлено, що процес кредитування виробництва стимулює економічне зростання, забезпечує перелив капіталу в ефективні сфери економіки та підвищує ефективність грошового обігу.

2. Доведено, що взаємодія банку з підприємством-позичальником виникає навколо позиченої вартості, яка є об'єктом кредиту та передається в тимчасове розпорядження підприємства.

3. Показано, що на завершальній стадії кредитної угоди існує грошова форма вартості, незалежно від форм та умов кредитних угод.

4. Механізм фінансово-кредитної взаємодії банку та підприємства визначено як систему організаційно-економічних методів, на основі яких реалізується мета кредиту в суспільному відтворенні.

5. Створено концептуальну модель механізму фінансово-кредитної взаємодії на засадах маркетингу, склад якого виявляє елементи, а структура відображає взаємозв'язки, що забезпечують взаємодію банку з підприємством і збереження кредиту при зовнішніх та внутрішніх змінах.

6. Доведено, що процес кредитування є основним елементом механізму фінансово-кредитної взаємодії, виявляє сутність кредиту та здійснюється на основі дотримання принципів кредитування всіма учасниками кредитних взаємовідносин, за якими проходить надання, використання та повернення кредиту, а також визначаються умови кредитування,

7. Установлено, що маркетинг як елемент механізму фінансово-кредитної взаємодії формує внутрішню систему управління банком, орієнтуючи його діяльність на задоволення потреб і вимог підприємства з метою отримання максимальних прибутків.

1. Анализ экономической деятельности клиентов банка: Учеб. пособие / Под ред. О.И. Лаврушина. – М.: ИНФРА-М, 2009. – 380 с.

2. Асоціація українських банків // www.aub.com.ua.

3. Банківська справа: Навч. посібник / За ред. Р.І. Тиркала. – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – 219 с.

4. Банківський менеджмент: Підручник для студ. ВНЗ / О.А. Кириченко, В.І. Міщенко, В.П. Шербань та ін. – К.: Знання, 2009. – 832 с.
5. Банковский менеджмент: Учебник / Ред. О.И. Лаврушин. – М.: КНОРУС, 2009. – 560 с.
6. *Васильченко З.М.* Комерційні банки: реструктуризація та реорганізація: Монографія. – К.: Кондор, 2004. – 528 с.
7. *Гамидов Г.М.* Банковское и кредитное дело. – М.: Банки и биржи; ЮНИТИ, 2007. – 394 с.
8. *Гуцал І.С.* Банківське кредитування суб'єктів ринку в трансформаційній економіці України. – Львів: БІБЛЬОС, 2009. – 242 с.
9. Енциклопедія банківської справи в Україні / Редкол.: В.С. Стельмах та ін. – К.: Молодь; Ін Юре, 2005. – 680 с.
10. *Єніфанов А.О.* Методологічні складові ефективного розвитку банківського сектору економіки України: Монографія. – Суми: Університетська книга, 2007. – 415 с.
11. *Лаврушин О.И., Афанасьєва О.Н., Корниєнко С.Л.* Банковское дело: современная система кредитования: Учеб. пособие / Под ред. засл. деят. науки РФ, д-ра экон. наук, проф. О.И. Лаврушина. – 3-е изд., доп. – М.: КНОРУС, 2007. – 264 с.
12. *Лагутін В.Д.* Кредитування: теорія і практика. – К.: Знання, КОО, 2008. – 215 с.
13. *Мушикова С.А.* Система «банк – підприємство» та аналіз кредитоспроможності // Збірник наук. праць Черкаського державного технологічного університету.– 2002.– №4. – С. 138–140.
14. Національний банк України // www.bank.gov.ua.
15. *Baltensperger, E.* (2006). Alternative approaches to the theory of the banking firm. Journal of monetary economics, 11: 11–37.
16. *Klein, M.A.* (2001). A theory of the banking firm. Journal of money, credit and banking, 3: 205–218.
17. *Monty, M.* (2005). Deposit, credit and interest rates determination under alternative bank objective functions. Mathematical methods in investment and finance, 10: 35–39.
18. *Pool, W.* (2006). Commercial bank reserve management in an uncertain world. Journal of finance, 23: 769–791.

Стаття надійшла до редакції 12.01.2012.